

ЂОРЂЕ ДЕСПИЋ

РЕЧ-ДВЕ О ПОЕЗИЈИ

Уредништво Летописа: *Чини се да са развојем интјернетја и његовим ширењем постојаје уочљиво да се књижевност полако сели на сајбер просторе. Када је у интјану проза, та селидба је довела је до настања нових жанрова (интернет проза), нових начина писања (интерактивна проза) и читања (хипертекст), као и до нових комбинација читања и писања (фан-проза). Да ли ће у том процесу/селидби у нове, виртуелне просторе поезија остати или, или ће се, и у ком мери, променити?*

Ђорђе Деспић: Књижевност се можда све упорније сели на сајбер простор, међутим, нисам сигуран да ће поезију задесити судбина прозе и њене жанровске пролиферације. Проза свакако припада оном облику писања који се показао као далеко прилагодљивија форма од поезије, отуда и те жанровске новине о којима наше време сведочи. И свакако ће доћи до нових, експерименталних форми песничког објављивања, али чини ми се да ће то ипак остати маргинални видови њене егзистенције. Мислим да се поезија не може тек тако лако мењати и уситњавати а да се притом то не одрази на суштину њеног феномена заснованог на емпатији, слушању и уживљавању у доживљај света оног другог, а не толико на интеракцијској комуникацији. Но, вероватно ће о томе одлучити евентуална промена човековог сензибилитета у будућности. С друге стране, оно што данас свакако постоји јесте потреба неких уметника, углавном припадника млађих генерација, да своју поезију представе кроз различите облике перформанса, кроз чулне, визуелне или аудитивне форме, што је директна последица утицаја медијски надражене цивилизације, као да језик више није довољан да се песничко искуство света пренесе на читаоца. Рекао бих да су

то последњи уступци поезије модерном времену. Свако даље умањивање језичке суштине поезије ишло би директно против њене природе.

Можели бисмо рећи да је модерна проза – ипографа за немогућом прозом. Сличан јуџи је имала и модерна поезија. Она је настојала да ујошреби јеснички материјал који до сада није постојао или кога поезија претходних времена није могла да савлада и пошчини себи. Да ли савремена поезија има шансе да јеснички савлада грађу коју јој јружа савремени свети (производе културне индустрије, доминацију финансијског сектора и Силицијумске долине, постојуманизам и постојдемократију), или ће се сконцентрисати на то да ојева оно што ираје?

Још од Бодлера аксиом модерности јесте да све може бити грађа, да све може бити тема поезије. Разлика је само у конкретном песничком сензибилитету и томе „којем ће се царству приволети”. Да ли изазовима савременог света и технолошким иновацијама, или ће се радије окренути вечним темама и питањима. Но, и у једном и у другом случају поезија не зависи толико од теме колико од начина да се таква тема изрази, не зависи од „шта” већ од онога „како”. Поезија на том плану треба да је иновативна и трагачка, песник треба да осети ритам, емоцију и мелодију који су одраз његовог света, да кроз форму и поступак сведочи о свом времену. Рекао бих да је то већи песнички императив од самог савлађивања тематског материјала. Па ипак, по питању теме чини ми се да савремена поезија најпре избегава замку прејаких актуелности јер су оне по логици „напретка” човечанства кратког даха, и већ сутра губе на свежини, при чему њихова тренутна интересантност бива потиснута новим цивилизацијским „достигнућима”. Данас, рецимо, ретко кога могу занимати одушевљења футуриста авионима, док ће аутентично певање о смрти или пролазности уопште, рецимо, читаоца готово редовно мамити.

Пишући свој полемички текст о јесничкој линији од Поа до Валерија, Т. С. Елиот је предсказао да линија поезије коју одликује радикална поетичка самосвести, оличена у чистој/ајсолућној поезији, након Валерија „више не може да буде од какве користи будућим јесницима”. У сличном кључу могуће је поставити питање о користи од елиотовске линије у поезији. Да ли поетичка самосвести и традиција у елиотовском смислу је речи, јесу, још увек, од користи постој-постојмодерним јесницима?

Показало се да су Елиотова размишљања о поезији и значају традиције у књижевном стваралаштву драгоцене и незаобилазна. Она су оставила дубоког трага не само у самој књижевној уметности већ и у науци о књижевности 20. века. Поезија одавно није више искључиво надахнуће и стварање у хипу генијалности, већ је осим песничког талента неопходан и рад интелекта, на шта ће још Бодлер међу првима јасно скренути пажњу. Отуда је поетичка самосвест, рекао бих, и даље важан услов поетског стварања, јер се тек свешћу о уметничком поступку песник приближава ономе чему по природи треба увек да тежи, а то је аутентичност властитог певања. У том контексту треба посматрати и значај традиције који Елиот наглашава за свакога ко жели да се бави поезијом и после 25. године, како је рекао. Тек се са „осећањем историје” развија не само читалачки већ и онај стваралачки сензибилитет, који омогућава песнику креативно позиционирање у песничкој традицији. То није, дакле, обележје једне одређене епохе, односно ствар приклањања одређеним модерним тенденцијама датог моментума, већ је нужна и природна условност сваког ваљаног песништва, укључујући и оно које обележава пост-постмодерно раздобље у уметности.

Један од најинтереснијих размишљања о поезији јесте смањивање броја читалаца, или бар читалаца шtamпаних збирки поезије. Шта је разлог овом тренду и да ли он и на који начин повратно делује на стварање поезије?

Једном приликом сам на тему сужене читалачке публике поезије цитирао виђење Миодрaга Павловића из 1967. године, који је у свом есеју *Чему поезија*, и то у плодном и сласном добу српског послератног модернизма, изнео следећу запитаност о вредносном статусу поезије у нашем друштву: „Ако је поезија једна од битних делатности људског духа, зашто она игра тако малу улогу у животу савременог човека, који је углавном равнодушан према ономе што се догађа са поезијом његовог времена?” Изгледа да је та равнодушност присутна и после педесет година, ако не и присутнија, при чему смо сведоци и једног парадокса: песничке књиге све се мање читају и све су мање доступне, док продукција, према електронским каталозима Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске, вероватно никада није била богатија. Дакле, у распону од пола века ситуација са читалачком публиком није битније другачија, што опет говори да данашње стање није тренд већ профилисање поезије у род који тражи читачку публику. Може се и другачије тврдити, да резултат смањења читалаца лежи

у ниском нивоу комуникативности, која иначе и јесте одлика модерне поезије. Међутим, уколико погледамо поетичку сцену савремене српске поезије уочићемо њену изразиту полифоничност. Српска поезија данас нити је поетички једнолична, нити је херметички монолитна. Вероватно је други разлог тој равнодушности о којој Павловић говори, и изгледа да она напредује заједно са технолошким напредовањем света, посебно у сфери информационих технологија и глобалног медијског система. Данас је живот постао убрзан до те мере да се нема времена за другачију спознају света до преко језика вести, информисања и саопштења. А модерни песник одавно је престао да саопштава, он сугерише садржаје, и сходно томе таква поезија постаје далеко интуитивнија, поунутрашњена и опредељена за игру конотативности. За поимање свих тих особина потребан је не само специфичан сензибилитет, то свакако, већ и стање једне предане концентрације које, сва је прилика, наше време, а претпостављам посебно оно будуће, све мање може да понуди потенцијалном читаоцу.

Једна од најјачих метафора књижевности је одломак из Књиџе о Јову у којој Јов каже: „О кад би се написале ријечи моје! кад би се сивиле у књиџу! Писаљком ѕвезденом и оловом на камену за вјечни ѕиомен кад би се урезале!” Да ли савремени песник још увек итежи да исписује речи урезане у камен, или се мири са судбином да је оно што записује ближе писању гранжецом но песку?

Слутња ефемерности није страна ниједном уметнику, рекао бих, па ни песнику. Посебно оном који поседује развијену елиотовску свест о прошлости. Па ипак, иако та свест мора постојати, ретки су они који би прихватили да је њихово стварање заправо писање гранжецом по песку. Оно можда није ни клесање у стену, али стваралачком импулсу прирођеније је осећање писања које би се задржало у свету писане речи и значајно надживело свога творца. У књижевности ништа не настаје ни из чега. Ништа није апсолутно самоникло, и сваки текст тек је део великог виталног и пулсирајућег тела *литературе*. Сваки вредан песнички текст истовремено је и услов и последица стварања. Он је свакако без гаранције вечног трајања, али је такође и израз наде да је песничко искуство света потребно том истом свету у тежњи ка даљем оплемењивању човека.